

زدهام فالی و فریادرسی می آید یا نمی آید؟

وضوئی می گیری، فاتحه ای می خوانی، صلواتی می فرستی و دیوان خواجه را گشوده و دل به زمزمه غزل او می سپاری «صلاح از ما چه می جویی که مستان را صلا گفتیم / به دور نرگس مستت سلامت را دعا گفتیم».

وضوئی می گیری، فاتحه ای می خوانی، صلواتی می فرستی و دیوان خواجه را گشوده و دل به زمزمه غزل او می سپاری #171;صلاح از ما چه می جویی که مستان را صلا گفتیم / به دور نرگس مستت سلامت را دعا گفتیم.؛

وضوئی می گیری، فاتحه ای می خوانی، صلواتی می فرستی و دیوان خواجه را گشوده و دل به زمزمه غزل او می سپاری #171;صلاح از ما چه می جویی که مستان را صلا گفتیم / به دور نرگس مستت سلامت را دعا گفتیم.؛

براستی آن حافظ پژوه به درستی گفته است که #171;حافظ حافظه ماست؛ وقتی دل می سپاری به اشعارش روحت سبکبال به ملکوت پرواز می کند. براستی چرا ما ایرانی ها علاقه مندیم حافظ را وارد زندگی خود کنیم؟ غیر از این است که در زندگی ماشینی به دنبال لطافت و معنویت هستیم که نظیر آن در شعر حافظ کم نیست؟ البته در این میان برخی جایگاه غزل لسان الغیب را در حد خرافه و پیشگویی پایین می آورند.

هرچند این موضوع چندان جدید نیست و شاید در دهه های اخیر مرسوم شده که سودجویانی دام هایی برای حافظ چیده اند و از قیل سادگی مردم نان می خورند. انتشار فال نامه های حافظ با اشکال گوناگون در این سال ها رواج بسیاری دارد؛ فال نامه هایی که افرادی به چاپ آن مبادرت کرده اند که کمترین شناخت را هم به اشعار حافظ ندارند. حال انتشار و توزیع این فال نامه ها به صورت نفیس یا پاکت های فال تا چه اندازه می تواند در شناخت مردم از شعر حافظ تاثیرگذار باشد؟

فال نامه ها نه در شأن حافظ است و نه شعر حافظ

نجیب مایل هروی، مصحح و پژوهشگر درباره این که انتشار فال نامه ها تا چه اندازه بر روند حافظ شناسی موثر است، می گوید: این موضوع یک بیماری اجتماعی است و در این زمینه بیماری فرهنگی نیز اضافه شده است. امروز فال نامه های حافظ بسیار شده و در مواردی دیوان را با فال نامه چاپ می کنند.

مایل هروی در پاسخ به این پرسش که آیا وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی باید ممیزی خود را برای این فال نامه ها افزایش دهد، تصریح کرد: متأسفانه دیوان سازی در شعر حافظ بسیار زیاد شده است.

این زمینه ها یک مفهوم را القا می کند؛ خیلی عامیانه کردن تفکر حافظ است و فرهنگیان راه مناسب را نشان نمی دهند؛ در حالی که به آسانی می شود این معضل را حل کرد و جلوی آن را گرفت. راهش فقط آگاهی دادن به این مفهوم است که تفال در این زمینه چه دلیلی، تا چه اندازه بار تاریخی و تا چه مقدار بار فرهنگی دارد. مجموع این پدیده بر اثر آگاهی رفع می شود، ولی اگر آگاهی نباشد گسترده می شود و گسترده تر از این خواهد شد. این فرهنگ نه در شأن حافظ است و نه شعر حافظ و ما با این روش به شناخت حافظ کمک نمی کنیم و حافظ را فال بین و رمال به جامعه نشان داده ایم.

باید حافظ را سامان دهیم

در این بین بسیاری اعتقاد دارند نسخه های زیادی از دیوان حافظ وجود دارد و یکی از دلایلی که تکرر فال نامه ها بسیار شده است نبود نسخه ای دقیق و واحد از دیوان حافظ است.

کاووس حسنی، مدیر مرکز حافظ شناسی در این باره می گوید: چند سال پیش، ما در مرکز حافظ شناسی به این نتیجه رسیدیم که ای کاش می توانستیم دیوانی از حافظ را سامان بدهیم که اجماعی از حافظ شناسان را پشتوانه خود داشته باشد و به عنوان متن مرجع توسط علاقه مندان به حافظ مورد توجه قرار بگیرد. برای این منظور در سال 80 طرحی جزئی تهیه و چند جلسه ای هم برگزار شد که در این جلسات استاد خرمشاهی و دکتر دادبه و دیگر حافظ شناسان شرکت داشتند.

حسنی درباره این که چرا مردم ما بیش از درک اشعار حافظ به سراغ فال حافظ می روند، بیان کرد: شناخت گسترده حافظ از توش و توان واژه های فارسی باعث شده است سخن حافظ سخنی چندپهلوی، ابهام آمیز و تاویل پذیر باشد، به گونه ای که اشعار او را می توان هم بالای منبر، هم بر سکوی میخانه، هم در مجلس عروسی و هم در کلاس فلسفه و حکمت خواند. حافظ، حافظه تاریخی، جمعی و

قومی ماست و هر آنچه در فرهنگ اساطیری ما هست، از جمله آمدن عید و بهار، جشن های ماه رمضان و انتقادهای اجتماعی را در شعر خود بیان کرده است.

با همه این تفاسیر شکی نیست که مردم بیش از دانستن فال، از خواندن شعر حافظ لذت می برند و شاید اصلی ترین دلیلی که به سمت دیوان حافظ می روند، همین زیبایی در معانی اشعار است، اما آیا معنی برخی ابیات می تواند تاثیر منفی در ذهن خواننده ایجاد کند.

فال نویسی دکانی برای بازاریان

حسین باهر، جامعه شناس و استاد دانشگاه شهید بهشتی با اشاره به تاثیرات سوء، فال نامه هایی که در ذیل ابیات دیوان حافظ نوشته می شود و ضمن سطحی دانستن این برداشت ها می گوید: دیوان حافظ لفظش واحد است و معنا متفاوت. به این معنی که معنا بر قلب هر خواننده ای به گونه ای خاص نازل می شود.

با هر فال نویسی را دکان بازاری برای فروش کتاب می داند و می گوید: می توان برای هر بیت از دیوان حافظ، برداشت های متعددی داشت؛ زیرا این اثر متنی باز است و قرار دادن معنای واحد برای آن، ارزش اشعار این شیرین سخن فارسی را پایین می آورد. راه پژوهش برای همه پژوهشگران و مولفان باز است، اما بسیاری از مقدمات و پژوهش هایی که در این حوزه انجام می شود، با آثار گذشتگان تفاوت چندانی ندارد، تنها تفاوتی که در این زمینه دیده می شود، تغییر لحن نویسنده است.

فال نامه ها مردم را با شعر حافظ آشناتر می کند

اما با همه تاثیرات منفی که فال نامه های حافظ در جامعه داشته است، گاهی تکثیر این فال نامه ها به عنوان یک رسانه عامه پسند می تواند مردم را با شعر حافظ بیش از پیش آشنا کند.

دکتر غلامرضا جمشیدنژاد در این باره معتقد است: فال نامه هایی که هم اکنون منتشر می شود، از نسخه های معتبر استفاده می شود و چندان نمی تواند مشکلاتی را در شعر حافظ ایجاد کند.

وی می گوید: در چاپ تفال ها در اکثر موارد از نسخه مرحوم فروغی استفاده می شود و اعتبار آن هم در سطح بالایی است. مردم ما برای رسیدن به آرامش به شعر حافظ نیاز دارند و اگر فال نامه هایی در این زمینه به چاپ می رسد، سبب آشنایی بیشتر مردم با شعر حافظ می شود.

به گفته جمشید نژاد، در گذشته نیز متون بسیاری برای فال نامه ها منتشر شده است و چاپ این کتاب ها کار تازه ای نیست.

روایت چاپ دیوان خواجه شیراز رنایت غریبی است. کمتر فارسی زبانی را می توان پیدا کرد که از نوستالژی کودکی اش، تصاویر حافظ خوانی شب یلدا و سال تحویل را در ذهن نداشته باشد.

خلاصه به قول بسیاری از ادبا و صاحب قلم این راز و رمز ابیات حافظ است که از ادیب و مفسر گرفته تا زاهد و پارسا و مردم عامه را از خود راضی نگه داشته است و طی این شش قرن جزء لاینفک فرهنگ ایران زمین بوده و با این تفاسیر آنچه بیش از هر چیز دیگری اهمیت دارد، معرفی درست شعر حافظ به جامعه است تا بسیاری حافظ را فقط یک پیشگو ندانند.

معصومه کلانکی / جام جم